

HVA HAR LUTHER Å GI OSS?

AV A. J. LUTZ

PREST I DOMINIKANERORDENEN

ST. OLAVS FORBUNDS FORLAG

OSLO 1937

Imprimatur

Oslo 1. juli 1937

+ Jac. Mangers

apostolisk vikar

biskop av Selja.

FORORD

De kristne i den protestantiske verden ser seg om elter førere. Like så vel som katolikkene innser de at det i vår tids brytninger ikke i første rekke gjelder politikk og økonomi, men spørsmålet om den kristne -religion skal få lov til å bestå videre. Skal det lykkes for de troende å hevde evangeliet mot de antikristne makter, så må de frem for alt være klar over hvilken mening og hvilke verdier egentlig ligger gjemt i den kristne åpenbaring. Vi katolikker er klar over det. I den protestantiske kristenhet derimot har fire hundre års uavhengig bibeltolkning ført til et sådant virvar av meninger angående Jesu person, lære og verk at kristendommen synes å stå maktesløs like overfor de Kristus-fiendtlige strømninger. "Vi drukner i vår frihet," heter det. De troende protestanter vil ha klare og faste linjer.

Den tanke lå da nær igjen å fordype seg i de protestantiske stamfedres tro. "Tilbake til Luther " eller "Tilbake til Calvin "! Også i Norge er der dem som venter seg en kristelig gjenreisning ved med fornyet iver å lytte til Luthers mektige røst.

Er dette håp begrunnet? Svaret avhenger nødvendigvis av en alvorlig undersøkelse av de grunnleggende tanker i Lutherdommen. En bare følelsesbetonet begeistring for Luthers person fører

ikke til noe annet enn å gjøre ondt verre. Vi må få øye på grunnlinjene i Luthers opplætning av evangeliet, først da kan vi bli klar over hvor Luther fører oss hen.

INNHALDSFORTEGNELSE

Forord .....

I. Lutherlegenden:

II. Hva er Lutherdom?

1. Den trellbundne vilje .....
2. Den Lutherske frelsesvisshet .
3. Sakramentene og Messeofferet fornektes
4. Luthers omforming av Kirkeideen. Individualismen
5. Kløft mellom evangeliet og det politiske samfunn.
6. Lutherdommens vesen
7. Lutheranerne svarer

III. Er Luther en fører for vår tids mennesker?

I. LUTHERLEGENDEN

Det falt i Luthers lodd at deri historiske vitenskap ikke var alene om å overlevere hans minne til de følgende slekter, men at også den dikteriske fantasi tok fatt i hans personlighet, for å omforme den etter de vennlige og uvennlige følelsers krav som den hadde fremkalt. Således skjedde det at vi fikk både en katolsk og en protestantisk Luther-legende.

Den katolske, som rimelig var, ble i høy grad uvennlig. Luther hadde bragt meget ondt over verden ved å sønderrive den kirkelige enhet. Han hadde selv i sin kamp mot kirken latt seg henrive til de

mest opprørende skjellsord og forhånelser og gitt seg et raseri i vold som undertiden grenset til vanvidd. For den naive fantasi kunne det altså ikke stå annerledes enn at Luther måtte være et satans barn. Legenden kom til å veve mange uskjønne trekk og fantastiske kjensgjerninger inn i hans levnetsløp. Han ble til en løgner, en drikkebror, en forfører; han var besatt av djevelen og fikk til slutt den død som best passet for et så gudforlatt menneske: han ble grepet av fortvilelse og hengte seg.

[Se 1. eks. "Wider das Papstthum vom Teufel gestiftet" og de fleste av hans "reformatoriske" skrifter. Også rent teologiske utredninger er utskjemt av slikt, og selv i hans kirkepostille finner vi utfall som følgende: "Akk Gud, hvilke blinde førere og sjelemordere regjerer ikke i den forbannede pavekirke! Ti en bordellvert er ikke på langt nær en så stor synder som en predikant som ikke forkynner det rene evangelium (nemlig Lutherdommen) og et bordell er ikke noe så ondt som en sådan kirke (nemlig en papistisk). Og selv om en bordellvert hver dag lot skjende nye jomfruer og fromme koner og nonner, hva dog ville være en forferdelig og grufull ting, så ville han allikevel ikke være så ond og skadelig som en papistisk predikant. - Preken på St. Stefansdag. (Erl. 7. 213.)]

Den protestantiske legende ble svaret ikke skyldig. Den tegnet Luther som en kristen helteskikkelse sendt av Gud for å hevne Romerkirkens forræderi mot evangeliet. Luther ble stilt i like linje med Moses, Elias, Paulus. Hans livsverk ble å gjenoppdage det rene evangelium, å bannlyse overtro, løgn, umoral, å frigjøre kristenheten fra en masse misbruk og fra pavens tyranni. Især ble det gitt ham å forkynne igjen frelsen ved Guds nåde, mot den romerske overtro at det er våre gjerninger som frelser oss. Det var han som gjenoppdaget "at Gud er god" og at vi finner fred i troen på Kristi offerdød. Det var han som hevdet ekteskapets hellige karakter og lærte folk å gå veien til himmelen ved fromt å gjøre sin daglige plikt. Det var også han som gjenvant den frie samvittighet og den moralske ansvarsfølelse, og virket således banebrytende for den moderne kultur. Selvfølgelig fikk Luther også den personlige sjeleadel som svarte til en så opphøyet misjon.

Den katolske Luther-legende eir i våre dager så godt som overvunnet. Kan hende at et eller annet mørkt eventyr går igjen i romaner eller i polemiske skrifter som overhode ikke bryr seg om vitenskap. Men de katolske teologer og historikere har for lenge siden tilbakevist legenden. Nødvendigheten av, en reformasjon har de overhodet aldri benektet. Den katolske Luther-forskning har i det hele tatt slått over i en forsonlig, nesten vennlig tone, for så vidt det gjelder Luthers person. Når den her og der feller en streng dom over ham, så er det dessverre ikke på grunnlag av eventyr, men av virkelige kjensgjerninger og av ord fra Luther selv.

Også den protestantiske Luther-legende har mistet meget av sin levedyktighet. De dannede protestanter er ikke lenger så overbevist om at paven er antikristen og Romerkirken satans synagoge. Hos de brede lag av folket derimot er det fremdeles legenden som råder, hva enten det gjelder å bedømme den Lutherske reformasjon eller den katolske kirke. Til den dag i dag tror mange protestanter at katolikkene vil bli frelst ved sine egne gjerninger, at de gjør jomfru Maria "likesom til en 4. person i Treenigheten", at Romerkirken bannlyser bibellesningen, at paven tolker Guds ord "etter sin egen hjerne" (Luther), at katolikkene ikke har noen personlig samvittighet, at deres

andaktsliv er sjelløs oppramsning av bønneformler o.s.v. Og i alle protestantiske land finnes det grupper av teologer, professorer, biskoper som på folkets vegne takker Gud fordi Luther har fort dem tilbake til den ekte evangeliske kristendom. Den såkalte katolske fare mener de ikke å kunne bekjempe på noen annen måte enn ved om igjen og om igjen å fortelle eventyret om Romerkirkens frafall fra evangeliet, om de katolske presters prinsipielle umoral, om pavedømmets maktsyke og diplomatiske kompromisser med denne verdens riker. I alle land finnes det predikanter som atter og atter gjentar den falske påstand om at katolikkene fordømmer alle protestanter til helvete. Ord fra pave stolen mot den lære at alle religioner skulde være like gode (Pius IX "Syllabus"), uttalelser til forsvar for kirkens enhet (Bonifacius VIII), tolkes slik at Romerkirken vil avskjære veien til frelsen for alle ikke-katolikker, skjønt kirken uttrykkelig hevder frelsesmuligheten for alle mennesker som personlig er i god tro. Det hersker i det hele tatt blant de protestantiske teologer en utrolig uvitenhet angående den katolske kirke. Sjelden finner vi vår lære korrekt gjengitt, i protestantiske lærebøker, men ofte meget sårende kommentarer.

[Særlig Pius IX. "Singulari quadam" og "De indifferentismo" Denzinger no. 1647 og 1677.]

Er det da så vanskelig å unngå slike feiltagelser? Det finnes katolske lærebøker, forsvarsskrifter, katekismer. Hvorfor leser man dem ikke? Den protestantiske polemikk fritar seg ofte fra denne plikt på en ganske enkel måte. Den stempler disse skrifter som uærlige, den påstår at de katolske prester i de protestantiske land forkynner en annen katolisisme enn den romerske, for å føre folk bak lyset. Nu vel, så les da den romerske katekisme. Den er oversatt til mange språk og fås over alt i handelen. Men polemikken følger den gamle slendrian uten å bry seg om vitenskapelig ærlighet, så fast har den protestantiske Luther-legende grunnlagt sin autoritet.

For sannhetens skyld må legenden motarbeides. I sannhetens navn har katolske teologer og historikere bannlyst den katolske Luther-legende. Den samme sannhetstrang gjør det til en plikt å bannlyse også den protestantiske. Ti foruten sitt løgnaktige preg har begge legender den usalige virkning å vanskeliggjøre i høy grad det verk som både katolikker og høysinnede protestanter anser for vår tids store religiøse oppgave: De kristnes gjenforening i troen. Kirkespaltningen er en av hovedårsakene til den mangel på overbevisningskraft som kristendommen lider under i de hedenske land og i den moderne-hedenske verden.

[Angående gjenforeningen forsøker man ofte å frakjenne den katolske kirke den gode vilje, fordi den ikke var offisielt representert i Stockholm 1925, heller ikke i 1927 i Lausanne. Grunnen er ganske enkel. I Stockholm gjaldt det ikke en gjenforening i troen. Tvert om, alle dogmatiske spørsmål ble på forhånd utelukket. Man ønsket kun å oppnå et samarbeide til moralsk og sosial gjenreisning. For oss er det slik at en felles handling nødvendigvis bunner i en felles overbevisning. - I Lausanne gjaldt det vel tro og hierarkisk orden. Men for enhetens skyld skulle katolikkene gi avkall på dogmet om kirkens ufeilbare læremyndighet. For oss er det imidlertid, en vesentlig og nødvendig sammenheng mellom "Kristi Legeme som er kirken" og den ufeilbare autoritet som livsfunksjon i "Kristi Legeme". Fornekter vi den, så har vi ingen grunn lenger til å være kristne, enn si til å bry oss om en gjenforening.]

[De sitater som anføres uten spesielle henvisninger, er lånt fra Luthers hovedverk "De servo arbitrio". (Edit. Bonn.)]

II. HVA ER LUTHERDOM?

1. Den trellbundne vilje.

Legenden om Luthers person er det ikke verd å drøfte. Det som utgjør et menneskes moralske og religiøse verdi ligger dypt inne i sjelen; og Gud alene ransaker sjelens grunn.

Lutherdommen derimot er noe som også vi mennesker kan dømme om; den er ikke noen hemmelighet. Og her må vi spørre oss hvordan det overhodet kunne oppkomme en legende om Lutherdommen. Vi forstår ikke hvordan protestantiske teologer og historikere fant det nødvendig å skrive tykke bind for å forklare Luthers religion, når Luther selv har forklart den så frimodig som bare mulig i sitt hovedverk: "De servo arbitrio", d.v.s. "Om den trellbundne vilje". Det er nok sant at Luthers lære har gjennomgått omskiftninger og at han på vesentlige punkter motsier seg selv. Men inntil sitt livs ende betraktet han den nevnte bok som det ekteste uttrykk for hans tro. Han har aldri tilbakekalt - tvert imot! - det han sier i slutningsordet til Erasmus fra Rotterdam: "Dette finner jeg i høy grad rosverdig hos deg, Erasmus, at du i motsetning til alle andre er gått løs på selve saken, på det som er innbegrepet av alt. Du har ikke plaget meg med uvesentlige spørsmål som pavedømmet, skjærsilden, avlادن og lignende bagateller, som nesten alle mine motstandere hittil forgjeves har prøvet å fange meg med. Du alene har oppfattet sakens kjerne, du har grepet meg ved strupen."

Hva er da sakens kjerne, Lutherdommens "strupe", som Erasmus gikk løs på? Det er læren om den trellbundne og døde vilje med alt det den innebærer av teologiske og praktiske slutninger. Vi kan ikke gi Luther rett når han kaller pavedømmet, avlادن og skjærsilden for bagateller. Men vi er enige med ham i at kristendommen står og faller med den frie vilje.

Luther påstår at den ville falle hvis viljen var fri. Men viljefriheten er i hans øyne et løgnaktig påfunn. Ikke slik at han med materialistiske filosofer vil ha mennesket fullstendig den fysiske natur underkastet. Han medgir at man kan tale om viljefrihet overfor naturen. Men overfor Gud er viljen helt ufri, helt uvirksom og passiv. Gud alene bevirker alt i alle skapninger. Hvordan kunne Gud forutvite alle ting, hvis han ikke ved seg selv hadde besluttet at de skal bli til? Og hvordan kunne de unngå å bli til, når Gud har besluttet det? Alle vesener, alle gjerninger står altså under en evig nødvendighetslov. "Som et lyn fra himmelen tilintetgjør denne sannhet den frie vilje hos engelen som hos mennesket." *[Og hos Kristus? Kristus som menneske er en skapning. "Er hans vilje også ufri? Derpå svarer Luther ikke.]* Således er Gud den eneste årsak til alle gode gjerninger, men også alene ansvarlig for de onde. "Hvis Gud har forutvisst at Judas skulde bli en forreder, så ble Judas

nødvendigvis en forreder, og det stod hverken i hans eller i noen armens skapnings makt å handle annerledes.

[Et ekko av denne lære finnes også i andre skrifter av Luther. Til Amsdorf skriver han f.eks. 30. mai 1525 i anledning av fyrstenes grufulle hevn mot de opprørske bønder: "Drep dem alle sammen, Gud vil nok finne ut de uskyldige, hvis det er uskyldige blant dem. Er det ikke Gud selv som gjennom våre hender henger, radbrekker og halshugger?" Sitert hos F. Brentano "Luther", Paris 1934.)

Det er rimelig at Lutherske teologer steiler overfor en lære som fører til slike uhyrligheter, og at de forsøker å bortforklare den. "Viljen er nok ufri," sier de, "så lenge mennesket ikke hører Kristus til, men Frelserens nåde gjør viljen fri." En grundig feiltolkning av Luthers lære! Hvordan kunne nåden gjøre viljen fri uten at viljen tar imot den? Og hvorledes kunne viljen ta imot den, hvis den ikke er fri? Men for Luther er og blir viljen ufri av en tredobbelt grunn.

For det første deler den menneskelige vilje alle skapte veseners lodd: Gud alene er virksom i alle ting. Deretter er viljen død fordi den menneskelige natur er til bunns fordervet og ødelagt av synden. Ikke bare den kjødelige, sanselige natur, men også de edleste evner ble ved Adams synd til noe ugudelig, fortapt og fordømt. "Impium, perditum et damnatum". "Alt hva der finnes i vår vilje er ondt, alt hva der finnes i vår forstand er villfarelse. Ikke engang den minste gnist av åndelig kraft er igjen." (Konkordieformel). Luthers disippel Flacius Illyricus gjengav mesterens lære om arvesyndens herjinger således at synden er selve det falne menneskes vesen, og sjelen "satans speil". Så langt gikk Luther ikke. Allikevel finner vi hos ham spiren til dette dystre fantasteri. Kristi frelse kunne nok heve denne forbannelse, hvis frelsens virkning var å utslette synden. Men Luther tilskriver Jesu offerdød kun den virkning at Gud ikke lenger tar hensyn til menneskets synd, at Kristi rettferdighet ved en slags juridisk fiksjon blir oss tilregnet, uten at synden virkelig blir overvunnet ved dåpens nåde. Nåden er ikke i Luthers øyne en guddommelig livsenergi som senker seg ned i sjelen for å gjøre den delaktig i Jesu eget liv som Guds sønn. Derfor vedblir viljen også å være helt passiv og ute av stand til å oppfylle Jesu bud: "Vær fullkommen som eders Fader i himmelen er fullkommen."

Luther var hildet i den forestilling at Guds frelsende nåde og skapende allmakt på den ene side og viljen på den annen side er to motsatte krefter som ligger på samme plan og opphever hverandre. Er viljen fri, så må Gud være uvirksom, er Gud virksom, så må viljen være ufri. "Hvis du hevder den frie vilje, så tilintetgjør du Kristus." "Er viljen fri, så er nåden ingen ting." Den kristne teologi med Paulus, Augustinus, Anselm, Bernardus, Thomas, Bonaventura er ikke så sneversynt. Den er behersket av den storslagne sannhet at Guds allmakt ikke dreper, men skaper. Nettopp fordi Gud er virksom blir også den virkelighet til som heter viljefriheten. Den ville bli til intet likesom alle andre skapte vesener, hvis all virkelighets urgrunn, Gud, opphørte å virke. Også det at vi vil er en virkning av Guds skapende gjerning i oss. (Filip. 2. 13.)

Luther var uimottagelig for denne så enkle og store sannhet. For ham står derfor synden som en uovervinnelig makt vi er hjemfalne til. "Hvem er herre over sitt hjerte? Hvem kan stå imot djevelen

og kjødet? Ikke engang den ringeste synd kan vi verne oss imot. Sier ikke skriften at vi er djevelens treller? Er ikke han vår fyrste og vår gud, slik at vi er nødt til å gjøre alt hva han vil og inngir oss?" (Erl. 24. 311.)

[Den samme -uvilje mot den finner vi hos moderne protestantiske teologer. Karl Barth f. eks. formulerer den således (Dogmatik. I. Forord): Jeg anser "analogia entis" for et påfunn av antikrist og påstår at man for analogiens skyld ikke kan bli katolikk. Og i denne forbindelse tillater jeg meg å erklære alle andre beveggrunner man mener å ha til ikke å gå over til katolisismen for kortsynte og ualvorlige.]

Med "analogia entis" (virkelighetsanalogi) mener man den kjensgjerning at skapningen har noe felles med skaperen, nemlig det at den er til i kraft av en virkelighet som utledes av den evige virkelighet, Gud. Skapningens virkelighet er nok uendelig forskjellig fra Guds virkelighet, for Gud er "den som er," Gud er av seg selv, og består evig i sitt eget Vesens kraft, mens skapningen er bare virkelig ved en stadig avhengighet av all virkelighets urgrunn. Allikevel danner skapningens tilværen grunnlag til en viss "analogi", d.v.s. en viss likhet med Gud, all den stund det vi eier og er kommer fra Gud. Derfor sier Bibelen f. eks. at mennesket ble skapt i Guds billede. Denne "analogia entis" gjør det mulig at vi ved Guds nåde virkelig kan bli opphøyet til et livssamfunn med Gud og til den evige salighet i Gud. Hvis Karl Barth tror på det evige liv i himmelen, altså på et virkelig livssamfunn med Gud, så må han nødvendigvis gå med på at sjelen etter døden blir preget av "analogia entis". Ellers vil Guds liv i all evighet forbli utenfor sjelen, likesom det etter den Lutherske frelsesoppfatning er utenfor sjelen under den jordiske tilnærming. Og så ville vi oppleve det forbausende at Kristus mottar analogien av Antikrists hender for å kunne fullbyrde sitt frelsesverk ved å gi oss den evige salighet. (For nærmere opplysninger se A. J. Lutz. "Gud", Panluskretsen, København 1937.)

En tredje grunn hvorfor Luther tilbakeviser den frie vilje er altså satans herredømme i verden. Han ser to stormakter på jorden som kjemper en forbitret kamp mot hverandre: Kristus og Satan. "Enten er det usant at Satan har makt over menneskene, og da har Kristus løyet, eller Satans rike er slik som Kristus skildrer det, og så er viljen ikke annet enn en ridehest i Satans makt (Jumentum. captivum Satanae)." Kristus den sterkere overvinner vel Satan, men ikke til gagn for viljefriheten. Like så ufri som før blir den nu av Kristus drevet til himmelen istedenfor av Satan til helvedet.

Og Luther fryder seg over det! "Hvis det var mulig," utroper han, "at den frie vilje ble tilbudt meg, så ville jeg tilbakevise den. Jeg ville ha imot at noen som helst makt til å etterstrebe frelsen ble overlatt til mig. For jeg ville umulig kunne bevare den under så mange farer og mot så mange djevlers anfektelser, da jo en eneste djevel er sterkere enn alle mennesker og ikke et eneste menneske kunne bli frelst. Men selv om det ikke var hverken farer eller djevler, så ville jeg allikevel stadig være i det uvisse ...."

2. Den Lutherske frelsesvisshet.

Hvorledes skal vi da oppnå trygghet og fred? Ved troen alene, den tillitsfulle, urokkelige tro på Kristi frelsende nåde. Så dypt synden enn bor i oss, ved troen oppnår vi at Kristi rettferdighet blir oss

tilregnet. "Du er min rettferdighet; jeg er din synd," lyder sjelens rørende bønn til Frelseren. Ser vi nærmere på saken, så blir det imidlertid vanskelig å følge Luthers tankegang.

For det første påtrenger det seg et spørsmål: Er ikke denne tro også en menneskelig gjerning? Den må være det, hvis vi ellers kan gjøre krav på personlig religiøst liv. I mange av Luthers skrifter står det derfor å lese at vi må anstrenge oss til troen, venne oss til den, øve oss i den. "Føler han at han begynner å tvile, så må han øve sin tro, kjempe imot tvilen og etterstrebe, vissheten" (Comment. in Gal.). Luther vet godt at denne gjerning ikke er mulig uten den Hellige Ånds nåde; men det er en gjerning, en medvirken med nåden. Hvordan kan denne gjerning oppkomme i mig, hvis min vilje er død og uvirksom? Min tro er altså ikke min tro. Det er en annen som tror i mig. Hvem?

Men hvorledes troen enn blir til, den gir oss ikke noen virkelig frelsesvisshet, hvis vi ellers holder oss til Luther. Hans lære om den trellbundne vilje åpner tvert imot en avgrunn full av redsler for vårt blikk, nemlig den absolutte forutbestemmelse (praedestinationen). [Man påstår at Luthers oppfatning av predestinasjonen er ikke den samme som Calvins. Jo, den er nøyaktig den samme. Den eneste forskjell er den at, vi i Luthers fremstilling merker hvor meget sterkere han følte det kristne instinkts protest mot denne lære. For tross alt var Luther dog en sunnere natur enn Calvin.] Er vår vilje ufri, så er vi også uten ansvar for våre synder. Og allikevel fører disse til den evige fortapelse! Det må altså være slik at Gud evig har forutbestemt en del mennesker til helvedet. Men hvor blir det da av Guds rettferdighet og barmhjertighet "når han fordømmer uskyldige mennesker, det vil si ugudelige, men som på ingen måte kunne unngå å være evig ugudelige, og som ved en naturnødvendighet ble tvunget til å synde og til å gå til grunne?" Og hvor blir det da av Bibelens ord at "Gud vil at alle skal bli frelst" og at "Gud ikke vil synderens død, men at synderen skal omvende seg og leve"?

Luther selv bekjenner at han ofte kom til å gyse ved tanken på "at Gud vilkårlig forlater, forherder og fordømmer mennesker, som om han fant sin glede i deres synder og evige kvaler, han som kalles mild og god ..." "Hvem blir ikke opprørt over slikt? Jeg selv falt mange ganger i fortvilelsens avgrunn ved denne tanke og ønsket ikke å være født; men det var før jeg hadde forstått hvor gagnlig denne fortvilelse er og hvor nær den er nåden."

Hva var det som fikk Luthers stemning til å gå over fra fortvilelsen til freden?

Det var troen, sier han, en heroisk tro, som ikke lar seg rukke av noen tvil. Det gjelder "å tro på Guds miskunnhet, skjønt han frelser så få og fordømmer så mange, han som i kraft av sin vilje gjør oss nødvendigvis fordømmelsesverdige." Så heroisk Luthers tro imidlertid enn er, den gir allikevel ingen sann, ingen varig trygghet. Tvert imot! Jo, mer vi fordyper oss i tanken på Gud, desto sterkere blir vi grepet av noe hemmelighetsfullt som fortrenger tilliten til Guds miskunnhet og øker fortvilelsen til det grenseløse: nemlig en evig, uransakelig motsetning mellom, den åpenbarte Gud og den skjulte, mellom, Guds vilje slik som Bibelen kunngjør den, og Guds vilje som er evig skjult i hans indre. Den åpenbarte Guds vilje gir oss håp, Gud vil ikke synderens død. Den skjulte vilje kan imidlertid gjemme en annen beslutning og på forhånd, uten hensyn til personlig skyld eller uskyld, overgi

mennesket til helvedets kvaler. Så går altså, det ulykkelige menneske på hvilket Gud har besluttet å åpenbare sin rettferdighet veien til avgrunnen, på samme tid som. det i sitt hjertes enfold lenges etter Faderen i himmelen, som en øm og nåderik Frelser har lært oss å tilbe. Spør vi Luther hvorledes da en kristen kan ha om bare ett øyeblikks fred i hjertet, så gir han et svar som knuser den edle sjel enda mer enn tanken på de evige kvaler. Du må ikke tenke på den skjulte Gud! Å tenke på ham er "en hovedfristelse av virkelig djevlesk art." [til Caspar, Aquila, citert hos Grisar "Luther"] Stakkars kristne mystikere! De mente at livets høyeste salighet, hjertets dypeste fred, trøsten over all trøst, kraften i alle trengsler og fristelser var nettopp å fordype seg i Gud, i samfunn med den Hellige Ånd "som gransker Guds dybder" å nå hinsides alle ideer og ord, for å møte nettopp den skjulte Gud, Han, som ingen ord, ikke engang åpenbaringsens ord, kan gi et fyldestgjørende uttrykk for. Hos Luther lærer de en annen mystikk. Les Bibelen! Tenk på Frelseren! Grip Kristus! Men når Jesus, som dog er veien! vil føre deg inn i Guds indre, da må du med all din makt vende blikket bort.

Hvorledes kom Luther egentlig til en så sørgelig forvringning av evangeliet? Hovedårsaken ligger vel i den filosofiske utdanning han fikk av sine nominalistiske lærere i Erfurt, som lærte ham å se kløfter og sprekker og revner over alt i tilværelsen. [Se A. J. Lutz: "Martin Luther". Pauluskretsen. København 1936] Kløft mellom forstanden og tingenes vesen, kløft mellom naturen og nåden, kløft mellom troen og fornuften, kløft mellom Guds hellighet og den moralske lov Han gav oss. I full overensstemmelse med denne filosofiske innstilling uttalte Luther f. eks. denne setning: "I teologien er det sant at Ordet er blitt kjød, for filosofien derimot er det simpelthen umulig og absurd." [Disputatio 11. januar 1539 i Wittenberg] Den samme virkelighetssky innstilling ligger til grunn for læren om at Kristi rettferdighet blir oss bare tilregnet, at sjelen altså ikke virkelig lever med Kristus. Man mente å hedre Gud ved å fjerne ham så meget som mulig fra oss. Mysteriet ble gjort til "det absurde", til "paradokset", til det "irrasjonale". Således nådde Luther endelig så langt at han så en kløft også i selve Guddommen, og han gjorde frelsesvissheten avhengig av vår evne til å vende blikket bort fra Gud.

Nei, vi katolikker leser nok evangeliet med andre øyne enn Luther. Når Jesus sier til oss at Han er vintreet og vi dets grener og at vi i samfunn med Ham er Faderens elskede barn, når han oppfordrer oss til å "bli fullkomne som vår Fader i himmelen" og sier at vi må "holde hans bud for å kunne gå inn til det evige liv", når Paulus lærer oss at "Guds kjærlighet er utøst i våre hjerter ved Den Hellige Ånd" og at vi er "Kristi levende lemmer", så tar vi disse ord for guddommelig sanne, og vi går ikke og ødelegger det glade budskap om liv, seier og fred de innebærer ved å uthule dem med nominalistiske spissfindigheter. Luther sier i sin kommentar til Galaterbrevet: "Hvis paven ville innrømme at Gud alene og bare av nåde rettferdiggjør synderen ved Kristus, så ville vi ikke bare bære ham på hendene, men kysse hans føtter." Paven og de katolske teologer har aldri lært noe annet. Det katolske folk fikk aldri i kirkens navn fremsatt en annen lære. Denne tro er sjelen i de eldgamle liturgiske bønner og i de populære salmer og bønner på folkespråket. Men den frelse Gud skjenker oss ved Kristus, er en frelse som virkelig frelser, som virkelig utsletter synden, som virkelig gjenskaper ikke bare først etter døden, men fra det øyeblikk av vi blir "Kristi lemmer", "grener på vintreet". Frelsen er en livsenergi fra Kristus som senker seg ned i sjelen og som på en vital måte ved en levende tro blir tatt imot av sjelen, slik at den virkelig blir Guds barn ved et felles liv med Guds sønn, Vi har den mening om Guds virksomhet at den virker noe. For Gud betyr å virke det samme som å skape, altså å meddele en virkelighet. Nåden er en gjenskapende og oppløftende makt. Dens

utspring er i Guds hjerte, dens draging fører tilbake til Guds hjerte. Således blir Jesus for oss både Frelser og forbillede, både livskilde og livsnorm, altså på en dobbelt måte årsak til gode gjerninger. De gode gjerninger er altså ikke årsak til nåden, men virkninger av nåden, virkninger av en livskraft vi mottar av Gud. Gud elsker oss i den grad at Han vil meddele oss seg selv så meget som "en skapning kan romme Ham. Vel er det sant at vi bærer syndens straff og byrde under formen av syndige tilbøyeligheter i vår natur. Men Guds nåde gir også kraft til å overvinne dem.

["Vi blir rettferdiggjort av nåde, fordi intet av det som forutgår rettferdiggjørelsen, hverken tro eller gjerninger, kan fortjene oss rettferdiggjørelsens nåde," erklærer kirkemøtet i Trient, med den apostoliske tradisjon og med Augustinus, Thomas og alle katolske teologer.]

3. Sakramentene og Messeofferet fornektes.

Etter hvert som Luther forvillet seg i sine virkelighetsfjerne forestillinger ble han mer og mer fremmed i den kristne nådes verden. Derfor var han heller ikke sen med å forkaste alle store kristne livsverdier så snart han ble oppmerksom på at de var uforenlige med hans oppfatning av frelsen og nåden. Sakramentene i første rekke måtte bli uforståelige for ham. De var "gjerninger". Hvordan kunne de gagne noe når de forledet den troende til å oppgi sin uvirksomme tro? Hvordan kunne en synlig ritus innebære en frelsende kraft fra Gud når ikke engang sjelen kunne bli delaktig i Gud ved et virkelig livssamfunn? Hvordan kunne sakramentene ha livgivende virkning når ikke engang Jesu korsoffer virkelig **utslettet** synden, men bare tok syndeansvaret fra oss? Luther holdt nok fast ved enkelte sakramenter. Men hans oppfatning av deres virkninger og virkemåte fjernet seg mer og mer fra den apostoliske tradisjon. I mange protestanters øyne ble de derfor til slutt helt verdiløse.

Især ble messeofferet og prestevielsen gjenstand for Luthers avsky. Av alle "gjerninger" stod messen for Luther i den skarpeste motsetning til frelsen "ved troen alene". Slik måtte det være. Jesu evige offer anskueliggjort for oss under en ritus som fremstiller Jesu død på korset og som forkynner den dype sannhet at Jesus på samme tid som Han ofrer seg selv personlig, frembærer også sitt mystiske legeme, Kirken, som en offergave for Gud, dette mysterium er noe uendelig opphøyet og oppløftende, når man vet at kristendom men er et fellesliv med Kristus. Har man mistet forståelsen herfor - og Luthers lære om den døde vilje og om syndens herredømme er en direkte fornektelse av denne tro så blir man også uimottagelig for messens mysterium og, som Luther, bare oppmerksom på de menneskelige småligheter, som dessverre hetter seg ved alle store ting.

["Jeg sier at alle bordeller, alt mord, tyveri og hor er mindre onde enn papistenes vederstyggelige messe." "Die blinden Pfaffen laufen zum Altar wie die Säue zum Trog" (preken i Weimar 1524, 15). Luther har skrevet mot messen og prestevielsen (Erl. 31), en bok som røper i hvilken sørgelig tilstand hans indre var på denne tid. Han forteller at Satan i egen person åpenbarte messens vederstyggelighet for ham. Og vi vil gjerne tro det. På hver side av boken merker man at, det er "løgnens far" som taler, med mindre Luther skrev den under et anfall av vanvidd.]

[En inngående forklaring av messeofferet og dets sammenheng med korsofferet finnes i forfatterens "Kors* og Alter" (St. Olavsforbundets forlag, Oslo)]

Med messeofferet og prestevielsen fratok Luther det kristne folk dets dyrebareste skatt, dets store trøst under jordlivets landflyktighet, Jesu virkelige og vesentlige nærvær i den hellige Eukaristi. Det er sant at Luther kjempet en rosverdig kamp for troen på Jesu legeme og blods virkelighet i sakramentet, mot andre reformatorer som ville forringe det til å være bare et minne eller et symbol. Allikevel er Luthers sakrament like så fattig og tomt som Calvins og Zwinglis. For hvor meget han enn kvier seg, alterets sakrament er uadskillelig fra messeofferet og prestevielsen. Med alle sine skjellsord og forbannelser skaffer han ikke den apostoliske tradisjon, oldkirkens og kirkefedrenes vitnesbyrd ut av verden. At han lot folk drikke av kalken er en tarvelig trøst. Denne kalk blir ikke Jesu blod, like så litt som brødet blir Jesu legeme når nattverden ikke feires av en prest . som ved den apostoliske suksesjon fikk del i Jesu eget prestedømme. Menighetens tro kan være rørende, den kan gi hva den katolske teologi kaller "den åndelige kommunion". Men troen erstatter ikke den prestelige fullmakt. Nattverdens sakrament er gått tapt i den protestantiske verden. I de protestantiske kirker bor Frelseren ikke. Den troende som går dit om søndagen, kan oppleve en andaktsstund ved å fordype seg i hellige minner og ord, men han opplever ikke denne gripende virkelighet at Jesus er ham personlig nær med sin guddommelige og sin menneskelige natur. Hva hjelper det å tenne en lampe for stemningens skyld! Hva hjelper all musikk, om det så er Bachs orgelkoraler og kantater, når Jesus er fraværende?

"Luther gav oss Bibelen!" svarer man. Dette er for det første usant. Den som gav oss Bibelen i den forstand at de hellige bøker nå kunne bli alle manns eie, det var ikke Luther, men Gutenberg. Og deretter: hva er Bibelen løsrevet fra dens levende sammenheng med den apostoliske tradisjon? En bok! Hva er en bok mot Kristus i Sakramentet! Et helt livs "uavhengig" bibellesning gir ikke så meget som en eneste eukaristisk kommunion.

4. Luthers omforming av Kirkeideen. Individualismen.

En av de viktigste realiteter i den kristne åpenbaring er "Kirken, Kristi legeme", med de to store livsfunksjoner den utfolder fra det første øyeblikk av: hierarki og apostolat. Da Luther utgav sin bok om den døde vilje, hadde hans brudd med kirken allerede i fem år vært en fullbyrdet kjensgjerning. Kirken hadde stemplet hans frelseslære som uforenlig med evangeliet, og Luther nektet å bøye seg for kirkens avgjørelse. Men det var ikke først og fremst ulydigheten mot autoriteten som førte ham til å oppgi troen på kirken, det var selve læren om den trellbundne og døde vilje.

Etter det Nye Testamentes enstemmige vitnesbyrd bunner kirken deri at vi ved Frelseren blir delaktige i Jesu liv som Guds sønn. Hvert enkelt menneske som tar imot Guds nåde blir nok opptatt til et personlig livssamfunn med Gud. Men det liv som enhver mottar, mottar han i fellesskap med andre. Således blir "Guds gave" grunnlaget til et samfunn, for et samfunn oppstår alltid når mennesker eier eller søker noe i fellesskap. I Kristus fant menneskeheten et liv som for alle

mennesker i alle tider er det høyeste gode, det evige liv, uendelig mere verdifullt enn selv det edleste rent humanistiske åndsliv. Derfor antok Jesu religion nødvendigvis formen av et. overnasjonalt samfunnsliv. Da det er mennesker som utgjør kirken, er den et synlig samfunn og antar den også samfunnslivets synlige former som ligger begrunnet i den menneskelige natur: autoritet, forvaltning, jurisdiksjon, liturgisk bønn o.s.v. Men kirkesamfunnets egentlige vesen er ikke av denne verden, det ev selve det livssamfunn med Kristus som Frelseren oppløfter oss til.

Er vår vilje død, så kan vi ikke inngå en levende forening med Kristus. Jesu liv og frelsende nåde er da nok våre, men bare i den forstand at de beskytter oss mot Satans makt og tar syndens ansvar fra oss, slik at vi eier et sikkert håp på den evige salighet i himmelen. Men Jesu nåde trenger ikke inn i sjelen som en rensende og gjenskapende makt. Vi kan ikke "bli delaktige i den guddommelige natur". Guds kjærlighet kan ikke bli utøst i våre hjerter ved Den Hellige Ånd som er oss gitt". Jesu ord om at vi bor i ham og han i oss, mister sin virkelighet. Alle de bibelske ord om Den Hellige Ånds virken i oss tolkes "eskatologisk", d.v.s. blir først virkelig oppfylt etter døden.) De kristne møtes altså ikke i et felles sjeleliv all den stund ingen av dem virkelig har del i Jesu liv, men lever hver for seg selv, alene med sin synd, alene med sin avmakt til å følge Jesus som forbilledet, alene med sin tro på at »synden er tilgitt, men ikke utslettet", alene med sin døde vilje. Kan det oppstå et samfunn av døde?

For Luther ble derfor kirken bare menneskeverk. Den oppstår ikke derved at vi som "levende stener" blir forbundet med hovedhjørnesteinen, eller som levende lemmer forbundet med hodet som er Kristus, men derved at de enkelte troende selv slutter seg sammen, selv fastslår en samfunnsorden eller mottar den av den verdslige myndighet, den eneste myndighet på jorden. Prestedømmet kommer ikke lenger ovenfra, fra Jesus, den øverste prest, men nedenfra, fra mengden, som overdrar sin egen myndighet til den utvalgte representant, eller fra staten.

Således opphørte kirken etter den protestantiske tro å være det verdensomspennende og overnasjonale, "Guds rike" som Jesus hadde grunnlagt og hvor det ikke finnes "jøder og grekere, barbarer og skyter". Kirkens enhet ble sprengt og delt i et flertall av statskirker eller "koselige landskirker" (Hausrath). Og nå var det ikke bare teologiske motsetninger som stengte veien til en gjenforening, men også, politiske særinteresser. Hvor fremmed tanken om den kristne enhet var blitt allerede for Luther personlig kan vi bl.a. se av hans forord til de "Schmalkaldiske artikler" (Erl. 25), som skulde fremlegges for Tridentinerkonsiliet. Det store kirkemøte, som for lenge siden var planlagt og hvis oppgave var nettopp en gjennomgripende kirkereform, syntes endelig å kunne tre sammen. Men Luther, han som i begynnelsen så høylydt hadde ropt etter kirkemøtet, nektet å delta. Av hvilken grunn? Visstnok på grunn av hans uvilje mot alt romersk. Hans hat mot pavedømmet var allerede på den tid blitt likesom et sinnsykt raseri. Allikevel bunnet hans vegring dypere enn bare i følelser. Luther hadde allerede fullstendig gravet seg ned i tanken på sine egne særkirker, som skulde bestå uavhengig av den universelle kristenhet. "Jeg ville nok sannelig gjerne ønske at et riktig "consilium" skulde komme i stand for å forbedre mange ting og hjelpe mange folk. Ikke slik at vi skulde trenge til det, **våre** kirker er nå ved Guds nåde så opplyst av det rene ord og så velordnet at vi for vårt vedkommende ikke behøver å bry oss om et kirkemøte." Hvor langt borte han allerede var fra Paulus!

I motsetning til den store apostel og for øvrig til Jesus selv kom det religiøse liv således til å stå helt i den enkeltes pakt, eller også til å påvirkes av en autoritet som ikke har spor av myndighet på det religiøse område, staten. Vel finnes det en autoritet som hersker over den enkelte med en guddommelig makt, Bibelen, men bare tilsynelatende, for den enkelte har fullmakt til å tolke Bibelen etter sine egne religiøse erfaringer og krav. Protestantene påstår at de tolker den etter Den Hellige Ånds vitnesbyrd i sjelens indre. Åndens lys skal ha den virkning at Bibelen blir fullkomment klar i .alle de ting som vedrører frelsen, en påstand som motbevises av erfaringen og som dessuten ville gjøre Gud ansvarlig for de mest dyptgående motsetninger i troen og for en mengde uhyggelige fantasibilleder og svermeriske utskeielser. Luther selv gjorde beklagelige erfaringer da Thomas Münzer og "de himmelske profeter" reiste seg og da bøndernes opprør veltet seg som en stormflod over landet i den "evangeliske frihets" navn.

5. Kløft mellom evangeliet og det politiske samfunn.

Luthers grunddogme om den døde vilje og syndens uovervinnelige herredømme førte ham også til den slutning at evangeliet umulig kunne ha en helbredende og høynende innflytelse på det politiske samfunn. Kan ikke sjelen selv bli oppløftet til et virkelig levende samfunn med Frelseren, hvordan skulle det politiske og økonomiske liv, den sosiale lovgivning og den naturlige kultur bli grepet av Frelserens ånd? Kristi rike har ikke noe å gjøre med denne verdens anliggender. Verden har sine egne lover, sin egen orden. De strenge Lutheranere i vår tid som påstår at denne verden hører djevelen til og at det sosiale arbeide ut fra evangeliets ånd og ut fra troen på Frelses-mysteriet er "romerske villfarelser", er i full overensstemmelse med sin mester fra Wittenberg. Luther lærte f.eks. angående sin tids store samfunnsønde, livegenskapet, at "livegenskap er ikke mot det kristne vesen, den som påstår slikt han lyver. Den kristne frihet frelser sjelene og Kristus er opphav til denne åndelige frihet, som man ikke kan se." De ytre ting bryr Gud seg ikke stort om, "han lar dem gå sin gang" (Erl. 35, s. 233).

Atter kløfter og revner i tilværelsen: kløft mellom mennesket som kristen og det samme: menneske som statsborger, kløft mellom religion og moral, kløft mellom nåden og retten. Ingen bro fører fra Guds rike til det jordiske samfunn. Ingen forbindelse er mulig mellom troen« som ligger usynlig. og uvirksom i sjelens indre og den ytre verden. Som om én Gud var opphav til naturen og en annen Gud opphav til nåden! Eller som om Satan virkelig var sterk nok til å fortrenge naturens .skaper fra naturens område. Atter et foster av en virkelighetsfjern filosofi. Gud blir desto større, synes Luther å mene, jo mere man fratar ham den skapende allmakt. Frelseren blir desto større jo mere man innskrenker virkningen av hans frelsesgjerning. Guds mysterium blir desto helligere jo mere man forveksler det med "paradokset" og med det "irrasjonale" og "det absurde".

6. Lutherdommens vesen.

Den opprinnelige og ekte lutherdom, rensset fra den protestantiske lutherlegendes omforminger, kan altså sammenfattes således:

a) En gudsidé som er spiren til en dobbelt gudsfornektelse, da den på den ene side forutsetter en indre motsetning i Guds natur og på den annen side blander Gud sammen med verdensaltet; for er Guds **virksomhet** den eneste i de skapte naturer, så kan heller ikke hans **vesen** være forskjellig fra dem.

b) En opfatning av mennesket som betyr ikke mindre enn fornektelsen av den menneskelige personlighet på det religiøse livs område. Den ros Luther stadig får- å ha hevdet personlighetens verdi, grunner sig ikke på virkeligheten, men på legenden.

e) En frelsesopfatning som for det jordiske livs vedkommende gjør "den sterkere enn nåden.

d) En kirkeidé som tar kjernen ut av dogmet om "de helliges samfunn" og fornekte kirkens medfødte og vesentlige livsfunksjon, hierarkiet, til fordel for en helt uevangelisk og unaturlig jeggdyrkelse, som om samfunn og autoritet stod i motsetning til personlighet og frihet.

e) En predestinasjonslære som gjør Gud til en vilkårlig voldsherre.

f) En frelsesvisshet som i sin innerste kjerne er menneskeverk, all den stund den virkelige trygghet bare kan oppnås derved at vi vender tanken bort fra den skjulte Gud.

g) En grundig misforståelse av de kristne sakramenter.

Lutherdommen står i en avgjort motsetning til evangeliet og til alle apostoliske vitnesbyrd. Lutherdommen kjenner ikke det nye liv Kristus har bragt oss, heller ikke den glede som ånder oss i møte fra de første menigheters liv, heller ikke den seiersstemning som gjorde oldkirken så sterk like overfor en hedensk verdensmakt. Lutherdommen fører til mørk selvoppgivelse under den uovervinnelige synd.

7. Lutheranerne, svarer.

Herpå svarer lutheranerne som så: "De katolske teologer må ha mistet all sans for de kristne livsverdier, når de ikke finner dem hos oss lutheranere. Er de da virkelig så blinde, så forståelsesløse at de ikke oppdager vår kristendoms dype ærefrykt for Guds majestet og vår absolutte hengivelse til Kristus? Ser de da ikke hvor tillitsfullt vi klamrer oss til Kristi kors, hvor dypt bevisst vi er om at Den Hellige Ånd veileder oss, hvor inderlig og ydmyk våre kristne ber, hvor ivrige de er for å holde sig moralsk rene og ubesmittet av verdens ånd, hvor høyt de setter den moralske samvittighet? Vi ringeakter nok all utvortes gjerningshellighet, men vi holder Jesu bud, vi gjør de gjerninger som Jesu ånd oppmuntrer til og gir kraften til. Vi er heller ikke så blottet for kirkeideen. Mange av oss holder nok fast ved statskirken, men mange har gjenvunnet ideen om og iveren til en overnasjonal enhet. Det er en forvrengning av lutherdommen å frakjenne oss disse verdier og impulser."

Det ville være en forvrengning og en helt urettferdig anklage å erklære lutheranerne for blottet for sann kristendom. Vi vet godt at Luther selv ofte taler som en kirkefar og en mystiker. I mange av hans prekener, bibelkommentarer og brev finner vi virkelig oppløftende tanker, fremført ned en sann kristen glød. Vi innrømmer også gjerne - alle katolske historikere gjør det - at hans avsky mot den katolske kirke delvis kan forklares ved kirkens forfall på hans tid.

Imidlertid må vi ha lov til å kalle for **lutherdom** det som Luther selv erklærte for ekte lutherdom, det som han selv betraktet som grunnlaget til sin egen kristendomsoppfatning, og det er uten spor av tvil den lære han forkynner i boken "De servo arbitrio". Vi må likeledes ha lov å trekke de slutninger som ligger gjemt i Luthers grunnprinsipper, især når vi er oppmerksom på at selve historien praktisk har trukket dem. Når vi finner hos Luther selv og hos Lutheranerne sannheter og livsverdier de har felles med de apostoliske fedre, med Augustin, Bernard og med den tyske mystikk fra det 14. og 15. århundre, så kaller vi dette ikke for Lutherdom, men for katolsk kristendom. Og vi takker Gud fordi den Lutherske surdeig ikke engang hos Luther selv var sterk nok til helt å drepe det kristne instinkt. Men vi sørger over at det lyktes for ham i lys av kristne grunnsannheter og med frafalne fyrsters maktbud og vold å smugle surdeigen inn i kirken, hvor den nok utfoldet sin ødeleggende makt mer enn Luther kunne ane.

III. ER LUTHER EN FØRER FOR VÅR TIDS MENNESKER?

De Lutherske grunnprinsipper og deres nødvendige virkninger tvinger oss til å svare med et avgjort nei når spørsmålet er om vi av Luthers geni kan vente oss noen hjelp i vår tids trengsler.

Det onde som tærer på vår tids menneskeslekt, kan sammenfattes med disse to ord: a) forakt for den menneskelige person, b) forståelsesløshet for menneskeslektens enhet.

Personligheten bunner i ånden. Den kommer ikke til sin rett med mindre det åndelige får herredømmet over det materielle. Vår tids kultur utvikler seg i den motsatte retning. Den dyrker det

materielle, det tekniske og mekaniske og det sanselige som livets høyeste goder. **Makt**, det er store hærer med kanoner og bomber. **Autoritet**, det er diktatur som støper den menneskelige masse etter en vilkårlig type, hvor "det ikke finnes rom for personlige ideer og initiativ. **Disiplin**, det er viljeløst å hylle brutale makthavere, "ruere in servitutum" - kaste seg inn i trelldommen - (Tacitus), bli en trell for sammen med den sterke å trække med føttene på den svake. **G u d**, det er "naturen" eller "rasen" eller "massen".

Med sansen for det åndelige forsvinner også sansen for menneskeslektens enhet. Enhetens grunnvoll er nettopp, det åndelige, fordi, det ligger i åndens natur ikke å la seg innestenge i materielle, i nasjonale eller sosiale grenser, men å være en høyere virkelighet, hvor alle kan møtes. "Vår tids løsen er: Bort fra det grenseløse, absolutte, bort fra livsverdier som man mener skal være høyere enn det organiske som vi opplever, verdier som i gamle dager ble betraktet som grunnlag til et overmenneskelig felles liv for hele menneskeslekten." [A. Rosenberg: "Mythos".] Gud og alle menneskers Fader blir erklært for en avgud.

I denne livsoppfatning, som går ut på å la det dyriske fortrenge det åndelige, bunner alt det vi opplever i våre dager av moralsk forfall, av åndelig nød, av råhet og ufred i samfunnene og i verden.

Like overfor denne nød er Lutherdommen maktesløs. Den betyr i sitt innerste vesen nettopp en fare for den menneskelige person. Hva nytter det å hevde fornuft og viljefrihet i vårt forhold til naturen, når de erklæres for verdiløse i det religiøse liv, når de ikke blir delaktige i Jesu frelse? Moralloven rives således ut av dens nødvendige forbund med religionen og mister sin forpliktende kraft på samme tid som "**loven**" settes i motsetning til "**nåden**". Deri ligger f.eks. forklaringen for den ansvarsløse lettsindighet hvormed Lutherske teologer fritar seg selv og andre fra den kristne familiemoral. Deri bunner også Lutherdommens avmakt mot sosial uorden og sosiale urettferdigheter. Har religionen mistet sin autoritet som den moralske personlighets norm og kraftkilde, så er denne verden overlatt til sine egne lover, til de økonomiske og politiske krefters frie spill", som på ingen måte bør forstyrres av den visdom og den rettferdighet vi lærer i Guds rike.

Menneskeslektens enhet har Luther aldri fornektet. Men også her maktstjeler han den kristne religion. Det internasjonale samfunn, som er den høyeste oppgave for vår tids politikk, dersom den ærlig etterstreber freden, har sitt forbillede og sin overjordiske kraftkilde i det overnasjonale samfunn som er den katolske kirke. Luther har i ord og gjerning fornektet kirkens universelle karakter. Og ikke bare det. Den religiøse myndighet han frakjente paven, biskopene og prestene overdrog han staten, og styrket således, ved en slags religiøs vigsel, en av de mest skjebnesvangre politiske villfarelser, en av hovedårsakene til den internasjonale ufred, nemlig den absolutt suverene stat.

Så lenge troen på Jesu guddommelige person er levende, er der håp om å overvinne alle de falske livsoppfatninger som fører samfunnslivet og kulturen på avveier. Man kan ikke med en virkelig fast overbevisning tro på Jesus, Gud og menneske og ta imot evangeliet som sannhet og liv fra Gud, uten

å forsvare den menneskelige person mot materialismen og uten å etterstrebe enhet og samhold mellom alle folk på jorden. I troens verden er det "ikke jøder og grekere, ikke trell og fri, ikke mann og kvinne." Har vi dette syn på mennesket med henblikk til de evige goder, d.v.s. til vårt livs vesentlige og siste endemål, så vil også de motsetninger som bunner i timelige ting mer og mer miste sin makt til å skille folk fra folk, klasse fra klasse.

Luther trodde med hele sin sjel på Jesus, Gud og menneske. Hadde han forstått at denne tro nødvendigvis innbefatter menneskeslektens religiøse enhet, så ville han ikke ha brukt sine storslagne evner til en reformasjon mot kirken, men stilt dem i den sanne reformasjons tjeneste, den som til tross for uhyre politiske hindringer omsider allikevel kom i stand ved det store kirkemøte i Trient. Men Luther forstod det ikke, og den teologi som ville ha utvidet hans synskrets, avviste han med en dumdristig overlegenhet, uten for øvrig å ha gjort seg den umake å sette seg inn i den. Hans forakt for Thomas fra Akvino er et av de smålige trekk hos ham.

Ved siden av en sneversynt oppfatning av Frelserens person inneholder Lutherdommen imidlertid også grunnsetninger som direkte fører til å undergrave selve kristustroen og troen på en overnaturlig åpenbaring. Den rasjonalistiske bibeltolkning som i 300 år har utfoldet et veldig forskerarbeide for på liv og død å frata Jesus hans guddommelige personlighet og for å føre kristendommen tilbake snart til bedrageri fra apostlenes side, snart til jødiske eventyr og hedenske myter, snart til gresk filosofi eller til svermeriske fantasibilleder hos Jesus selv, bunner vel for en god del i den hedenske humanisme, men for en like så stor del i Lutherdommen.

Luther har revet Bibelen ut av dens levende sammenheng med kirken og den apostoliske tradisjon, som er opphav til det Nye Testamente og alene gir nøkkelen til det gamle. De hellige bøker ble prisgitt den enkeltes frie tolkning og således nødvendigvis utsatt for feiltolkning. For Bibelen eier to karaktertrekk som hever den over alle andre bøker i verdenslitteraturen: Den er Guds ord, og den er et budskap til hele menneskeslekten. . Den enkelte kan derfor bare på to måter få den riktige oppfatning av de hellige bøker: Enten må han lese dem i samfunn. med den religiøst organiserte menneskehet, altså med kirken, hvis åndelige felleseie Bibelen er, og med den apostoliske tradisjon som lever i kirken, eller Gud må ved en direkte og personlig opplysning høyne og utvide hans ånd, slik at den blir jevnbyrdig med Bibelens universelle budskap. Erfaringen lærer at dette siste ikke er tilfelle. Det ville være rett og slett blasfemi å gjøre Gud ansvarlig for det sørgelige kaos av meninger, svermerier og sekter som den uavhengige bibeltolkning har fremkalt. Luther selv, for så vidt han bevarte sin tro på den overnaturlige åpenbaring, stod bevisst eller ubevisst linder tradisjonens innflytelse, og likeledes de troende protestanter i alle tider. Uten å ane det nyter de godt av den katolske kirkes ufeilbare læremyndighet, som i Jesu navn forsvare åpenbaringen mot vantroens sofismer.

Men etter hvert som Lutherdommens grunnsetninger satte sitt preg på det religiøse liv og den religiøse tenkning, etter hvert som sammenhengen med tradisjonen løsnedes, ble mange seg den Lutherske "frihet" bevisst. Så stod de like overfor Bibelen, alene med sin egen fatteevne, med sine erfaringer, minner og lengsler, med sin personlige viten eller sin uvitenhet, med sin større, eller

mindre trang til å glemme evighetens krav under trykket av tidens krav. Hva ble det da av åpenbaringen? Den fikk den verdi som enhver kunne finne i den. Følgen var at Bibelen i mange protestanters øyne mistet sin overnaturlige karakter. Alle de realiteter som ligger hinsides den menneskelige fatteevne, ble erklært for usanne eller for bare symboler eller myter, og frem for alt oppgav man troen på Jesu guddommelige person, og da opphører man også å være mottagelig for den frelse Jesu mysterium innebærer.

Man utsetter seg endog for den fare å miste selve gudstroen, De færreste mennesker har filosofisk kultur nok for gjennom naturbetraktninger alene å høve sin tanke til tingenes evige urgrunn, Skaperen. De fleste kjenner Skaperen gjennom Frelserens glade budskap. Har Frelseren mistet sin guddommelige autoritet, hvilken autoritet har da hans budskap? Også Gud blir da for mange bare en fabel, et fromt og dumt eventyr, eller ensbetydende med pantheismens eller mytologiens fantasibilleder. Men på samme måte som gudstroen for de fleste er avhengig av Jesu åpenbaring, er også troen på det åndelige i det hele tatt, især troen på vår udødelige sjel og på de verdier som utgjør den menneskelige person, avhengig av troen på den sanne Gud. Mister man den, så mister man også troen på mennesket, troen på de usynlige makter som kan forsvare menneskeheten mot undergangen i blinde krefters og rå instinkters kaos.

Luther mente bare å gjøre opprør mot Rom. Men det var et opprør mot kirken, et opprør mot Kristus. Med Lutherdommen begynner menneskeheten, i den utstrekning den er behersket av den nye lære, å gli som på et skråplan mot avgrunnen.

Luthers skjebne får en til å gyse. Vi står overfor en kristen som med en dyp tillit søkte hen til Kristus og forkynte troen på Frelseren med en sjelden kraft og glød. Allikevel står han likesom sammenbrutt under en innbilt overmakt som synden skulle ha. Den fred som så mange forpinte sjeler før og etter ham fant i sin hengivelse til Jesus Kristus, fant han ikke som et varig gode. Til hans siste dager lignet hans indre meget mer et opprørt hav enn en klar og rolig sjø, hvor himmelen gjenspeiler sitt ansikt. Og ikke bare det. Den samme mann, hvis kamp og higen oppriktig gikk ut på å gjenskepe kristendommen etter det opprinnelige ideal, ble stamfaren til et system av vranglærdommer, som betyr visstnok den mest omfattende og dyptgående motstand evangeliet har møtt på sin vandring over vår jord.

["Ohne Zweifel war es das grösste Unglück der Kirchengeschichte dass diese Fülle religibser Kraft in einem so besondern Charakter infolge einer verhängnisvollen Verkettung von Umständen die Einheit der Kirche sprengen musste, statt die eine Kirche zu erneuern, wie es Luthers Absicht zeitlebens war." (Dr. Karl August Meissinger (protestant) i "Hochland" november 1936.)]